

ДА ДВАЦЦАЦГОДДЗЯ БЕЛАРУСКАЙ ФІЛАЛОГІІ
ВА ЎНІВЕРСІТЭЦЕ Ў БЕЛАСТОКУ

Ніна Баршчэўская

Загадчык Кафедра беларусістыкі

Варшаўскага ўніверсітэта

**Дасягненні Кафедры беларусістыкі
Варшаўскага ўніверсітэта**

Кафедра беларусістыкі была паклікана да жыцця ў 1956 годзе як навучальная ўстанова беларускай філалогіі і была пераўтворана ў кафедру Распараджэннем Рэктара ВУ № 18 з 30 верасня 1977 года, а 8 гадоў таму Распараджэннем Рэктара ВУ № 307 з 16 сакавіка 2005 года – у Кафедру беларусістыкі.

Ініцыятарам паклікання Кафедры быў Юрка Туронак, а стваральніцай і шматгадовай загадчыцай – знакамітая славістка праф. Антаніна Абрэмбска-Яблонска (1902–1994), аўтарка шматлікіх прац з галіны славянскага мовазнаўства, а таксама сурэдактарка (разам з Мікалаем Бірылам) адзінага аж да 2005 года “Падручнага польска-беларускага слоўніка” (выдадзенага ў 1962 годзе выдавецтвам Wiedza Powszechna). На пачатковым этапе існавання Кафедры вялікую дапамогу аказваў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт у Менску, які перадаў новаўтворанай установе даволі вялікую бібліятэку і ў выпадку неабходнасці дапамагаў дыдактычнымі кадрамі.

Наступніцай А. Абрэмбскай-Яблонскай была праф. Эльжбета Смулкова, якая кіравала беларускай філалогіяй у Варшаўскім універсітэце ў гадах 1971–1975. Э. Смулкова, даследчыца беларускай літаратурнай мовы і польска-беларуска-літоўскага моўнага памежжа – не толькі прызнаная ў свеце вядомая беларусістка, але і першы амбасадар Рэспублікі Польшча ў Рэспубліцы Беларусь. З Варшаўскім універсітэтам Э. Смулкова звязаная па сённяшні дзень.

У 1975–2004 гадах Кафедрай беларускай філалогіі кіраваў праф. Аляксандр Баршчэўскі, гісторык літаратуры, даследчык польска-бе-

ларускіх літаратурных сувязяў, а таксама беларускага эміграцыйнага пісьменства. А. Баршчэўскі працаваў на Кафедры з моманту яе ўзнікнення, прычыняючыся да яе развіцця, пашырэння сувязяў з іншымі навукова-адукацыйнымі ўстановамі ды грамадскімі арганізацыямі. Яго вялікія літаратурныя дасягненні (з’яўляецца аўтарам некалькіх зборнікаў паэзіі, успамінаў, перакладаў з беларускай мовы, а таксама сябрам Саюза польскіх пісьменнікаў і Саюза беларускіх пісьменнікаў) дазвалялі Кафедры актыўна наладжваць адносіны з беларускімі пісьменнікамі і мастакамі. Праф. А. Баршчэўскі па сённяшні дзень дапамагае сваім досведам і ведамі працаўнікам і студэнтам Кафедры.

У 2004–2009 гадах Кафедрай кіраваў праф. Варшаўскага ўніверсітэта Мікалай Цімашук, знакаміты русіст, між іншым, аўтар расійска-польскіх і польска-расійскіх слоўнікаў, які апошнімі гадамі спецыялізуецца ў беларускай лексікалогіі і лексікаграфіі і займаецца моўнымі аспектамі помнікаў беларускай пісьмовасці, а асабліва – мовай рэлігійных твораў. Дзякуючы ягонаму заангажаванню, на працягу 5 гадоў павялічылася колькасць навуковых супрацоўнікаў і пашырыліся кантакты з навукова-адукацыйнымі ўстановамі ў Беларусі, напр. з МАІРА (Мінскі абласны інстытут развіцця адукацыі).

З кастрычніка 2009 года пасаду кіраўніка Кафедры беларусістыкі займае праф. Варшаўскага ўніверсітэта Ніна Баршчэўская. даследчыца мовы беларускай эміграцыі і суадносін паміж мовай і нацыянальнай тоеснасцю, а таксама беларускіх гаворак ды пытанняў моўнага памежжа. Імкненне апрацаваць і захавць для наступных пакаленняў усходнеславянскія гаворкі Падляшша прычынілася да апрацавання гранту «Моўна-культурная спадчына Падляшша», які дазваляе Кафедры праводзіць актыўныя даследаванні ўсходнеславянскіх гаворак Падляшша.

Навуковая дзейнасць супрацоўнікаў Кафедры шматгранная і ў агульным закранае пытанні: усходнеславянскіх гаворак Падляшша, лексікаграфіі польска-беларускага моўнага памежжа, мікратапаніміі зямель паўночна-ўсходняй Польшчы, фальклору Беласточчыны, беларускага літаратурнага руху ў Польшчы; двухмоўнай беларуска-польскай лексікаграфіі, сучаснай беларускай мовы і яе гісторыі, гісторыі беларускай літаратуры; перакладазнаўства; адносін беларускай дыяспары да ролі і месца мовы ў жыцці народа, беларускага эміграцыйнага літаратурнага руху. Вынікам гэтых даследаванняў з’яўляюцца манаграфічныя апрацоўкі, слоўнікі, падручнікі і, зразумела, артыкулы, рэцэнзіі і справаздачы з навуковых падзеяў.

На працягу свайго існавання Кафедра адукавала многіх студэнтаў – больш за 500 чалавек (а дакладана, да канца верасня 2013 года –

480 студэнтаў абаранілі магістэрскія і 40 бакалаўрскія працы). 9 навуковых супрацоўнікаў абаранілі кандыдацкія дысертацыі, 3 – доктарскія. З нашых кадраў выводзяцца таксама чацвёра прызнаных у свеце прафесараў беларусістыкі.

Супрацоўнікі Кафедры прымаюць актыўны ўдзел у навуковым жыцці. З 1993 года Кафедра арганізуе Міжнародныя навуковыя канферэнцыі пад агульнай назвай «Польска-беларускія моўныя, літаратурныя і гісторыка-культурныя сувязі». Выдае таксама часопіс “Acta Albaruthenica”¹ пад рэдакцыяй праф.праф. Мікалая Хаўстовіча і Мікалая Цімашука.

Дзякуючы добрай, сямейнай атмасферы, пазітыўнаму стаўленню выкладчыкаў да сваёй працы, а таксама творчаму падыходу нашых студэнтаў, адносіны на Кафедры складваюцца гарманічна. Студэнты часта з’яўляюцца ініцыятарамі розных культурных мерапрыемстваў (напр. выстава пра Беларусь у Бібліятэцы Варшаўскага ўніверсітэта) і навуковых (напр. Канферэнцыя пад назвай «Усход вачыма маладых»), у рэалізацыі якіх дапамагаюць выкладчыкі. Нашы студэнты, аб’яднаныя ад 2000 года ў Навуковым коле “Albaruthenica”, а таксама заангажаваныя ў працу ў Студэнцкім самакіраванні, не толькі супрацоўнічаюць з няўрадавымі арганізацыямі, якія дзейнічаюць у Польшчы на карысць Беларусі, ці самастойна арганізуюць паездкі па Беларусі, але таксама ўключаюцца ў прамоцыю беларусазнаўчых даследаванняў, між іншым, шляхам арганізацыі навуковых канферэнцый. Ужо выйшлі 2 тамы матэрыялаў з гэтых канферэнцый пад рэдакцыяй беларусісткі Катажыны Бартноўскай, якая займае пасаду дэкана па студэнцкіх справах.

Згаданыя дасягненні Кафедры былі адзначаны Рэктарам Варшаўскага ўніверсітэта Катажынай Халасінскай-Мацукоў на святкаванні ў 2006 годзе юбілею 50-годдзя. На адмыслова зладжанай канферэнцыі Рэктар пазнаёміла запрошаных вучоных з розных беларусазнаўчых асяродкаў з цэлага свету і студэнтаў Варшаўскага ўніверсітэта з найважнейшымі дасягненнямі Кафедры, якія прычыніліся да пашырэння беларусазнаўчай думкі ў Польшчы, паўплывалі на зацікаўленне беларусістыкай многіх студэнтаў, а таксама спрыялі ўзнікненню беларусістык у іншых універсітэтах (у Беластоку, Любліне, Аполі). Спадарыня Рэктар звярнула тады ўвагу на ўдзел Кафедры ў падрыхтоўцы супольна з ПАН ды Інстытутам мовазнаўства Акадэміі навук БССР

¹ <http://www.albaruthenica.uw.edu.pl/pl/>

5-томнага «Слоўніка беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча», выдадзенага ў 1979–1986 гадах. Супрацоўнікі кафедры пад кіраўніцтвам праф. Антаніны Абрэмбскай-Яблонскай удзельнічалі ў падрыхтоўцы матэрыялаў да «Атласа ўсходнеславянскіх гаворак Беласточчыны». Вялікім дасягненнем мовазнаўчага калектыву было выданне «Слоўніка мікратапонімаў паўночна-ўсходняй Польшчы» (Варшава 1992–1995), які быў адзначаны ўзнагародай Міністра нацыянальнай адукацыі. Працы ў галіне лексікаграфіі вяліся да 2012 года, калі высылкам усіх супрацоўнікаў быў выдадзены «Беларуска-польскі слоўнік», які налічвае каля 40 тысяч загаловачых слоў.

Сярод мовазнаўчых прац асаблівай увагі заслугоўваюць манаграфіі праф. Э. Смулкавай, прысвечаныя дыялектнай лексіцы Беласточчыны: «Słownictwo z zakresu uprawy roli w gwarach wschodniej Białostoczczyzny na tle wschodniosłowiańskim» (Вроцлаў – Варшава – Кракаў 1968) ды націску ў беларускай мове: «Studia nad akcentem języka białoruskiego. Rzeczownik» (Варшава 1978). Беларускія гаворкі ў Польшчы ўзгадваюцца таксама ў манаграфіі «Dialektologia białoruska» аўтарства Ніны Баршчэўскай і Міраслава Янковяка з Інстытута славістыкі ПАН (Варшава 2012).

Гісторыі беларускай мовы прысвечна кніга Тэрэсы Ясінскай «System fleksyjny starobiałoruskich zabytków II połowy XVI w.» (Варшава 1979), сучаснай беларускай мове праца Ядвігі Глушкоўскай «Zaimki nieokreślone we współczesnym białoruskim języku literackim» (Варшава 1985), ці агульным пытаннем мовазнаўства кніга Мікалая Цімашука «Język a teoria lingwistyczna» (Варшава 2005). Мікалай Цімашук займаецца таксама пытаннямі перакладу рэлігійнай літаратуры на беларускую мову, напр. «Współczesne białoruskie słownictwo sakralne w przekładach Pisma Świętego» («Studia Białorutenistyczne» 4, Люблін 2010), «Ewangelie po białorusku W. Godlewskiego i P. Tatorynowicza» («Acta Albaruthenica» 11, Варшава 2011), «O języku białoruskich przekładów Ewangelii w Ameryce Północnej» («Acta Albaruthenica» 13, Варшава 2013).

Мовай перакладаў займаецца таксама Тэрэса Хыляк-Шрэдэр: «Kilka uwag o systemie fonetycznym i ortografii pierwszego pełnego przekładu «Pana Tadeusza» na język białoruski» («Studia z Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej» 22, Варшава 1992), «Typy konstrukcji gradacyjnych w białoruskim przekładzie» («Droga ku wzajemności», Варшава 2006).

Польска-беларускімі ўяўнымі моўнымі падабенствамі і вынікаючымі з гэтага пагрозамі для перакладчыка цікавіцца Радаслаў Калета: «Homonymia międzyjęzykowa w ogólnym i białorusko-polskim kon-

tekście” (“Acta Albaruthenica” 10, Варшава 2010); “Białoruś i Polska – rzecz o mylących podobieństwach międzyjęzykowych” (“Kwartalnik Polonicum” 7, Варшава 2008); “Пра беларуска-польскіх фальшывых сяброў перакладчыка” (“Acta Albaruthenica” 13, Варшава 2013).

Пытанні тапаніміі на польска-беларускім памежжы асвятляюцца ў публікацыях Вольгі Трацяк, напр. “Семантычны аналіз айконімаў у Гродзенскай вобласці” (“Acta Albaruthenica” 9, Варшава 2009), ці “Гісторыя перайменаванняў на Беларусі” (“Acta Albaruthenica” 10, Варшава 2010).

Вельмі багата выглядаюць навуковыя дасягненні Кафедры ў галіне літаратуразнаўства. Трэба адзначыць, што на пераломе 1970–1980 гадоў засяроджваліся яны на беларускім фальклоры ўсходняй Беласточчыны. Іх вынікам была, між іншым, манаграфія Аляксандра Баршчэўскага “Białoruska obrzędowość i folklor wschodniej Białostoczczyzny” (Беласток 1990). Сярод багатага даробку А. Баршчэўскага варта назваць таксама манаграфіі, прысвечаныя беларускаму літаратурнаму руху ў Польшчы: “Творцы беларускага літаратурнага руху ў Польшчы 1958–1998” (Мінск 2001) і эміграцыйнай пісьмовасці: “Беларуская эміграцыйная пісьмовасць” (Варшава 2004).

Даследаванні навуковай, літаратурнай і публіцыстычнай дзейнасці беларускай дыяспары – гэта чарговая галіна даследаванняў супрацоўнікаў Кафедры. Як вынік такіх даследаванняў выйшла кніга Ніны Баршчэўскай, у якой прэзентуецца погляд беларускіх эміграцыйных вучоных на ролю і месца мовы ў жыцці народа: “Беларуская эміграцыя – абаронца роднае мовы” (Варшава 2004).

Жыццёвы і творчы шлях беларускай эміграцыі на Захадзе з’яўляецца тэмай даследаванняў Анны Дэмянюк, напр. “Пакручасты лёс чалавека на крыжовых дарогах” (“Acta Albaruthenica” 7, Варшава 2007), ці “Беларуская дыяспара ў Аўстраліі – малавядомая старонка беларускай гісторыі” (“Acta Albaruthenica” 8, Варшава 2008).

Вельмі істотнай галіной літаратурных даследаванняў з’яўляецца гісторыя беларускай літаратуры – у гэтай галіне на першае месца высоўваюцца працы праф. Мікалая Хаўстовіча, якіх шмат: гэта нарысы, артыкулы і эсэ “Шляхамі да беларускасці” (Варшава 2010), “Літаратура першай паловы XIX стагоддзя: Залатая калекцыя беларускай літаратуры” (Мінск 2012), кнігі, прысвечаныя паасобным пісьменнікам і агульным тэндэнцыям развіцця літаратуры: “Гісторыя беларускай літаратуры 30–40-х гадоў XIX ст.” (Мінск 2001), “На парозе забытае святynie: Творчасць Яна Баршчэўскага (Мінск 2002), “Мастацкі метада Яна Баршчэўскага” (Мінск 2003), “Айчына здалёк і зблізку: Ігна-

цы Яцкоўскі і Аляксандар Рышынскі” (Варшава 2006). “Жыццё і творчасць Рамуальда Падбярэскага” (Варшава 2008), і, што вельмі істотна, пераклады на беларускую мову твораў: Яна Баршчэўскага “Шляхціц Завальня або Беларусь у фантастычных апавяданнях” з шырокім літаратуразнаўчым каментаром (Варшава 2012). Ігнацы Яцкоўскага “Аповесць з майго часу, альбо Літоўскія прыгоды” (таксама з каментаром, Варшава 2010), Баляслава Пруса “Лялька” (2013).

Проблемы ўплыву вайны і рэпрэсіўных органаў на псіхіку чалавека з’яўляюцца прадметам даследаванняў Катажыны Дрозд, напр. “Wpływ II wojny światowej na psychikę człowieka i jej znaczenie dla następnych pokoleń na przykładzie powieści Alesia Adamowicza Narodzona w płomieniu” (“Świat po katastrofie”, Кракаў 2010); “W szponach GPU – o największym wrogu ludzkości” (“Acta Albaruthenica” 8–9, Варшава 2008–2009).

Сучаснай беларускай літаратуры прысвечана праца Катажыны Бартноўскай “Białoruski postmodernizm. Liryka pokolenia Bum-Bam-Litu” (Варшава 2009). Катажына Бартноўска, з аднаго боку, аналізуе адносіны маладога пакалення беларускіх твораў да беларускай літаратурнай традыцыі, напр. “Młode pokolenie poetów wobec białoruskiej tradycji literackiej” (“Studia interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej” 3, Варшава 2009), “Dwie skrajne tendencje we współczesnej literaturze białoruskiej: duchowość i erotyzm” (“Acta Albaruthenica” 6, Варшава 2007), а з другога – стараецца нанова вызначыць гістарычна-літаратурны працэс на падставе творчасці Кузьмы Чорнага: “Rzeczywistość radziecka we wczesnych opowiadaniach Kuźmy Czornego” (“Studia interkulturowe Europy Środkowo-Wschodniej” 6, Варшава 2011), “Kreacja bohaterów we wczesnej twórczości Kuźmy Czornego (wybrane aspekty)” (“Studia Białorutenistyczne” 6, Люблін 2012).

Сучаснай літаратурай займаецца таксама Надзея Панасюк: “Ананімная палітычная сатыра ў сучаснай беларускай літаратуры” (“Acta Albaruthenica” 6, Варшава 2007), “Нацыянальная ідэя ў творчасці Уладзіміра Арлова” (“Acta Albaruthenica” 9, Варшава 2009). Тэмай публікацый гэтай даследчыцы з’яўляецца таксама беларуская літаратура ў Польшчы; “Дзіцячая паэзія Віктара Шведа” (“Термапілы” 2, Беласток 1999), “Польска-беларускі кантэкст паэзіі Надзеі Артымовіч” (“Acta Albaruthenica” 8, Варшава 2008), ды польска-беларускія літаратурныя пераклады: “Перакладчыцкая дзейнасць Белавежцаў”; (“Studia z Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej” 22, Варшава 1995). “Zagadnienie przekazu białoruskich nazw osobowych a problem kolorytu narodowego” (“Studia z Filologii Rosyjskiej i Słowiańskiej” 22, Варшава 1992).

Пытаньнямі беларускай гісторыі займаецца ў асноўным Юзэф Зямчонак. Варта ўзгадаць ягоную кнігу пра месца Беларусі ў Еўропе: “Integracja Europy a Białoruś. Historia i współczesność” (Варшава 2008), а таксама кнігі, прысвечаныя дзейнасці Райнольда Тызенгаўза: “Rajnold Tyzenhauz. Jak być wielkim w rządzeniu. Antologia dialogów” (Варшава 2006), “Rajnold Tyzenhauz. Jak wychowywać dzieci. Wybór pism” (Варшава 2006), “Trzej Tyzenhauzowie” (Варшава 2007), “Twórczość Rajnolda Tyzenhauza” (Варшава 2007), “Rajnold Tyzenhauz (1830–1888). Myśliciel. Reformator. Mecenas” (Варшава 2010). Істотнае месца ў творчасці Зямчонка займаюць таксама краязнаўчыя публікацыі, прысвечаныя Браслаўшчыне, Данілавічам, Лучаю, Паазер’ю, Паставам, Варапаеву.

Не менш важнай галіной дзейнасці супрацоўнікаў Кафедры з’яўляецца падрыхтоўка падручнікаў для студэнтаў. Студэнтам лягчэй і прасцей знаёміцца з беларускай літаратурай і мовай дзякуючы хрэстаматыям па беларускай літаратуры (4 тамы хрэстаматыі “Беларуская літаратура” аўтарства Мікалая Хаўстовіча (Варшава 2006 і 2012) і падручнікаў, якія дапамагаюць у вывучэнні мовы (аўтарства Тэрэсы Ясінскай і Ядвігі Глушкоўскай). Варта адзначыць, што супрацоўнікі Кафедры апрацавалі шмат падручнікаў (10) па беларускай мове для пачатковых і сярэдніх школ, або былі іх рэдактарамі, а таксама аўтарамі школьных праграмаў.

Апрача навукова-даследчай працы Кафедра беларусістыкі надае асаблівую ўвагу адукацыі беларусазнаўчых кадраў, рыхтуючы спецыялістаў у галіне літаратуразнаўства і мовазнаўства.

Ужо 19 гадоў Кафедра з’яўляецца арганізатарам Алімпіяды па беларускай мове ў Польшчы², што спрыяе глыбейшаму зацікаўленню вучняў агульнаадукацыйных ліцэяў беларусазнаўчай праблематыкай і польска-беларускімі літаратурнымі, моўнымі і гісторыка-культурнымі сувязямі.

На працягу 57-гадовага існавання Кафедра беларусістыкі Варшаўскага ўніверсітэта адукавала шматлікія беларусазнаўчыя кадры і можа ганарыцца прызнанымі ў свеце навуковымі дасягненнямі. Імпануюча выглядае колькасць публікацый (723) у інтэрнэтавай базе публікацый Варшаўскага ўніверсітэта³.

² <http://www.kb.uw.edu.pl/Main/index2.htm>

³ <http://bibliografia.icm.edu.pl/g2/main.pl?mod=s&p=l&j=l&id-jednostki=3907&a=l&c=l&czasopismo=,klim=500&ord=1>